

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ*

BUDDHIST INTEGRATED EDUCATION ADMINISTRATION

พรหมเรศ แก้วโมลา¹, พระมหาชนินนทร์ อธิโร², ชลธิชา จิรภักพงศ์³ และ ปรีวัฒน์ มีเดช⁴
Phromares Kaewmola¹, Phramaha Chanin Adhivaro², Chonthicha Jirapakpong³ and Pariwat Meedeche⁴

¹⁻⁴มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

¹⁻⁴Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: Phrom.1969@mail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ เป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารการศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนางานการศึกษาในทุก ๆ ด้านอย่างมีคุณภาพ และมีคุณธรรม เป็นการนำเอาหลักคำสอนและปรัชญาของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการการศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสมดุลทั้งในด้านวิชาการ และจิตใจ แนวทางนี้เน้นการเจริญสติและสมาธิ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเชื่อมั่น และลดความเครียดของนักเรียน รวมถึงการปฏิบัติธรรมที่เน้นการนำศีล สมาธิ และปัญญามาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยในการพัฒนาความคิดและการตัดสินใจที่มีคุณธรรม ทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุข

บทความนี้ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับพุทธบูรณาการ การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ วิธีการนำหลักพุทธบูรณาการไปใช้ในสถานศึกษา ตัวอย่างของการใช้หลักพุทธบูรณาการในสถานศึกษา และข้อดี และข้อจำกัดของการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเป็นการผสมผสานหลักการทางพุทธศาสนากับการใช้ชีวิตในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและความสุขในจิตใจของนักเรียนและครูอย่างแท้จริง

* Received 1 October 2024; Revised 16 November 2024; Accepted 27 December 2024

คำสำคัญ : การบริหารการศึกษา, พระพุทธศาสนา, การบูรณาการ

Abstract

This academic article aims to study and analyze the educational administration guidelines according to the Buddhist integration principle. It is a way to combine Buddhist principles with educational administration with the goal for developing of educational work in all aspects both quality and moral manner. It has brought a doctrine and Buddhist philosophy to apply to educational management to enhance quality learning and balance both academic and mental aspects. This approach focuses on the development of mindfulness and concentration in order to enhance student's ability to concentrate and reduce stress as well as has practiced meditation that emphasize the sila samadhi and buñhā to use in life style which helps to develop moral ideas and decisions that make happy life.

This article talks to main principle namely, the idea of educational administration Buddhist integration, Buddhist educational administration, the method of Buddhist Integrative application in school, example of application Buddhist integration in school and advantage and limitations of educational administration according to Buddhist integration. It is mixed between Buddhist principle and life being in school for quality and happy learning of student and teacher reality.

Keywords : Education administration, Buddhism, Integration

บทนำ

ในปัจจุบันการบริหารการศึกษาต้องการแนวทางที่สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักพุทธศาสนามาผสมผสานในการบริหารการศึกษาไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาคุณภาพของการศึกษา แต่ยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในนักเรียน การบริหารการศึกษา จึงมีความสำคัญมาก เพราะ

การศึกษาของเยาวชนหรือคนในประเทศมีผลต่อความสามารถในการแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของประเทศขึ้นอยู่กับผู้บริหารการศึกษา หากประเทศมีผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถ วิสัยทัศน์กว้างไกล และเข้าใจผลกระทบของการศึกษา ประเทศนั้นจะเจริญรุ่งเรือง ในทางกลับกัน หากขาดผู้บริหารที่มีคุณภาพและไม่ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าของประเทศ ประเทศนั้นก็ยากที่จะเจริญรุ่งเรืองได้ (ธีระ รุญเจริญ, 2562) การบริหารการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเป็นภาระหน้าที่หลักที่มุ่งพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม พร้อมทั้งมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (นิรชา อภิชาติ และวรกฤต เดือนช้าง, 2565 : 76) กับภารกิจหลักตามกฎหมายการศึกษา เพื่อให้การบริหารงานวิชาการ มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเข้าใจ แนวคิด ความหมาย ความสำคัญ ขอบข่าย ขั้นตอน ในการบริหารสถานศึกษา

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ เป็นแนวคิดที่นำเอาหลักคำสอนและปรัชญาของพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสมดุลทั้งในด้านวิชาการและจิตใจ ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขัน การพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องเสริมสร้างคุณธรรมและจิตสำนึกที่ดีงามเพื่อเติบโตเป็นคนที่มีคุณธรรมทั้งกายและจิตใจ การนำหลักพุทธบูรณาการมาใช้ในการบริหารการศึกษาเป็นทางเลือกที่น่าสนใจและมีความหมายอย่างยิ่งในยุคสมัยนี้หลักพุทธบูรณาการเน้นการเจริญสติและสมาธิ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน การฝึกสติทำให้นักเรียนมีความสามารถในการจดจ่อ และตั้งใจในการเรียนการฝึกสมาธิทำให้เกิดความสงบในจิตใจ ลดความเครียดและความวิตกกังวล ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้ดี นอกจากนี้ยังมีการปฏิบัติธรรมที่เน้นการนำศีล สมาธิ และปัญญามาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยในการพัฒนาความคิดและการตัดสินใจที่มีคุณธรรม การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการยังครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านความรู้ ความคิด และการกระทำ การนำหลักกรรมและวิบากกรรมมาใช้ในการเข้าใจ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ทำให้นักเรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นและสามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างมีสติและปัญญา อีกทั้ง การฝึกสมาธิและวิปัสสนายังช่วยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีจิตใจที่สงบ

และมั่นคง สามารถทำหน้าที่ในการสอนและดูแลนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหาร การศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการจึงเป็นการผสมผสานหลักการทางพุทธศาสนากับการใช้ชีวิต ในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและความสุขในจิตใจของนักเรียนและครูอย่าง แท้จริง บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธ บูรณาการ เป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา มุ่งเน้นการสร้างระบบการศึกษาที่มีความสมดุล ทั้งในด้านวิชาการและการพัฒนาจิตใจ เป็นการนำทรัพยากรเพื่อการศึกษาไปบริหารให้เกิดผล ทางการศึกษา โดยมีผู้บริหารเป็นบุคคลสำคัญในการบริหารสถานศึกษา (เกษม วัฒนชัย, 2550 : 2) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการเรียนรู้ของนักเรียนและการทำงาน ของครู โดยมีแนวทางสำคัญหลายประการ ได้แก่ (1) การวางแผนและนโยบายการศึกษา การ กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางสังคมและ ความต้องการของผู้เรียน (2) การจัดการทรัพยากร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะ เป็นงบประมาณ บุคลากร หรือเทคโนโลยี พร้อมสนับสนุนการนำนวัตกรรมมาใช้ใน กระบวนการเรียนการสอน (3) การพัฒนาหลักสูตร ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย และ สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานและการพัฒนาของสังคม ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง (4) การประเมินผลและปรับปรุงคุณภาพ การประเมินผลการเรียนรู้ของ นักเรียนอย่างต่อเนื่อง และนำข้อมูลมาปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพ การศึกษา (5) การพัฒนาบุคลากร สนับสนุนให้ครูและบุคลากรได้มีโอกาสพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ผ่านการฝึกอบรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (6) การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี ส่งเสริม การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ รวมทั้งความสัมพันธ์ที่ระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน (7) การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาและปรับปรุงระบบการศึกษา (8) การใช้เทคโนโลยีในการบริหารการศึกษา นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการข้อมูล และการสื่อสาร รวมถึงสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ทักษะในยุคดิจิทัล

การบริหารการศึกษาที่ดีควรมีความยืดหยุ่นและพร้อมปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสร้างสรรค์มากขึ้นในอนาคต

การบริหารการศึกษาเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ได้กำหนดให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา การบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบัน ควรมุ่งเน้นการสร้างระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการที่มีความเป็นเอกภาพในด้านนโยบาย พร้อมเปิดโอกาสให้มีความหลากหลายในการปฏิบัติงานจริง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร หรือการบริหารทั่วไปโดยหลักการสำคัญคือการทำให้เกิดความคล่องตัวและอิสระในการตัดสินใจและดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและรากฐานที่มั่นคงให้กับสถานศึกษา ในด้านการจัดการวิชาการ ควรส่งเสริมให้การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนมีความยืดหยุ่น รองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และความต้องการของผู้เรียน ในขณะเดียวกัน การบริหารงบประมาณควรมุ่งเน้นการจัดสรรทรัพยากร ให้เหมาะสมกับความจำเป็น และมีความโปร่งใส รวมถึงการบริหารบุคลากรที่ควรเน้นการพัฒนาและเสริมทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูและบุคลากรสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการทั้งหมดนี้จะช่วยให้สถานศึกษามีศักยภาพในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ และได้มาตรฐานทั้งยังสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การสร้างระบบการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 5) การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษา การบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพควรเปิดโอกาสให้สถานศึกษาดำเนินงานอย่างอิสระและรวดเร็ว เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างจริงจังถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งในการบริหารงานของสถานศึกษา ซึ่งจะทำให้สามารถพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ รวมถึงการวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับมาตรฐานและความต้องการของสังคม และประสิทธิภาพ ตามมาตรา 6 ที่กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ผู้บริหาร

การศึกษาควรได้รับการพัฒนาให้มีความเชี่ยวชาญ และมาตรฐานตามหลักวิชาชีพขั้นสูง พร้อมทั้งมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้ การสนับสนุนจากองค์กรวิชาชีพที่ดูแลและพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาและการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะด้านมนทัศน์ (conceptual skills) เพื่อให้สามารถวางแผนและกำหนดทิศทางขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายที่เกิดขึ้น (พระมหาวิระ ธมมเตโช (ภัทรกรินทร์) และคณะ, 2564 : 300)

การบริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการวางแผนที่ดี การจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม การพัฒนาหลักสูตร พัฒนาการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และมีความเข้าใจในหลักการบริหารการศึกษาเป็นอย่างดี ตามที่นักวิชาการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

การบริหารการศึกษาหมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมมือกัน ดำเนินการอย่างมีระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ มีการประสานความร่วมมือกันภายในองค์กรโดยใช้ทรัพยากรและเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน เป็นการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ระเบียบ โดยใช้ปัจจัยหรือทรัพยากรการบริหารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ (พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ขยรัตน์, 2558 : 322)

การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลาย ๆ คน ร่วมมือกัน ดำเนินการเพื่อพัฒนาให้เด็กเยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้านให้มีความสามารถ ทักษะ ทักษะ ค่านิยมหรือคุณธรรม ส่วนด้านสังคมการเมืองและเศรษฐกิจนั้น ต้องการให้เป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคมโดยกระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นระเบียบแบบแผนทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน (ภารดี อนันต์นาวิ, 2557 : 2)

การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในทุกด้าน ที่เกิดจากบุคลากรหลาย ๆ คนในองค์กรร่วมมือกันบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการทางการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพอาศัยวิธีการจัดการองค์การที่เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาหรือหน่วยงานแต่ละแห่ง เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถและความเป็นคนดี (จันทร์หา อิ่มบุญ, 2559 : 9)

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาในประเทศไทยว่าการบริหารเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาอย่าง

พุทธบูรณาการ (Buddhist integration) หมายถึงการนำหลักธรรมและปรัชญาของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับศาสตร์อื่นๆ เพื่อสร้างสรรค์ความรู้และประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและบุคคล เน้นการผสมผสานหลักคำสอนทางพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป คำว่า "บูรณาการ" หมายถึง การนำองค์ประกอบต่าง ๆ ที่แยกจากกันมารวมกันจนเกิดเป็นสิ่งที่สมบูรณ์และเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่ง

เป็นกระบวนการที่แต่ละส่วนทำงานร่วมกันและส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนคือ การประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาคู่กับวิทยาศาสตร์ หากทั้งความเชื่อทางพุทธศาสนาและความรู้ทางวิทยาศาสตร์สอดประสานกัน จะส่งผลให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ วิทยาศาสตร์ครอบคลุมทั้งศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ดังนั้น การผนวกหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (พระธรรมโกศาจารย์, 2553 : 34) แนวคิดเกี่ยวกับพุทธบูรณาการเป็นการนำหลักคำสอนและปรัชญาของพุทธศาสนามาใช้ในการประยุกต์เพื่อสร้างความสมดุล และความสุขในชีวิตประจำวัน แนวคิดนี้ประกอบไปด้วยหลายแง่มุม ที่สำคัญ ได้แก่ (1) การเจริญสติ การมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะการรู้สึกตัวและตระหนักถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนี้ทำให้เราสามารถจัดการกับความเครียดและปัญหาได้ดีขึ้น (2) การปฏิบัติธรรม การนำหลักธรรม เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและการเติบโตทางจิตใจ (3) การดำเนินชีวิตตามอริยมรรค การใช้หลักของอริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557 น. 299) ได้แก่ สัมมาทิฐิ เห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ, สัมมาวาจา เจรจาชอบ, สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายามะ เพียรชอบ, สัมมาสติ ระลึกรชอบ, และสัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (4) การบริหารจัดการปัญหา การใช้หลักกรรมและวิบากกรรมในการเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น และการแก้ปัญหาด้วยวิธีที่ไม่ทำให้เกิดความทุกข์เพิ่มขึ้น (5) การฝึกสมาธิและวิปัสสนา การฝึกสมาธิเพื่อสร้างความสงบและการฝึกวิปัสสนาเพื่อเห็นความจริงของธรรมชาติและชีวิต

ดังนั้นพุทธบูรณาการจึงเป็นการผสมผสานระหว่างหลักการทางพุทธศาสนากับการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสุข และความสงบทางด้าน กาย วาจา ใจ รวมถึงการพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ดีขึ้น

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณา

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเป็นกระบวนการที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับการบริหารการศึกษา เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทั้งทางด้านวิชาการและจริยธรรมของนักเรียน หลักการนี้มุ่งเน้นการสร้างบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีในสังคม นอกเหนือจากการพัฒนาความรู้และทักษะทางวิชาการโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักธรรมสำหรับการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณา

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเป็นกระบวนการที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการบริหารการศึกษา เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทั้งทางด้านวิชาการและด้านจริยธรรมของนักเรียน โดยขอยกหลักธรรมสำคัญนำมากล่าวได้แก่

1) ศิล การรักษาศีลเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการศึกษาเพื่อสร้างระเบียบวินัยและความมีระเบียบเรียบร้อยในโรงเรียน ได้แก่ (1) สร้างวินัยในตนเอง นักเรียนจะเรียนรู้การควบคุมพฤติกรรมของตนเอง รู้จักการเคารพกฎระเบียบและการปฏิบัติตามข้อบังคับของโรงเรียน (2) ส่งเสริมความรับผิดชอบ การรักษาศีลช่วยให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อภาระการกระทำของตนเอง ทั้งต่อเพื่อนนักเรียน ครู และสังคม

2) สมาธิ การฝึกสมาธิเป็นการฝึกฝนจิตใจให้มีความสงบและมั่นคง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ได้แก่ (1) เสริมสร้างสมาธิ การฝึกสมาธิช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการจดจ่อกับการเรียนรู้ มีสมาธิที่ดีและสามารถควบคุมจิตใจและความคิดของตนได้ดีขึ้น (2) พัฒนาความอดทน และความตั้งใจ สมาธิยังช่วยเสริมสร้างความอดทนและความตั้งใจในการทำงานให้สำเร็จลุล่วง

3) ปัญญา การพัฒนาปัญญาเป็นการฝึกฝนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ได้แก่ (1) เสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ นักเรียนจะได้รับการฝึกฝนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) พัฒนาทักษะการตัดสินใจ การศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเน้นการพัฒนาทักษะการตัดสินใจที่มีเหตุผลและมีคุณธรรม

4) อิทธิบาท 4 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561 : 160) หมายถึง ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้บรรลุเป้าหมาย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) ฉันทะ หรือ ความพอใจ คือ แรงบันดาลใจและความต้องการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างต่อเนื่อง พร้อมมุ่งมั่นพัฒนาให้ดีขึ้น (2) วิริยะ หรือ ความเพียร หมายถึง ความอดุสาหะ ขยันหมั่นเพียรในการทำงานด้วยความพยายามไม่ย่อท้อ แม้จะพบอุปสรรค (3) จิตตะ หรือการมีสมาธิ ตั้งใจจดจ่อในสิ่งที่ทำโดยไม่ปล่อยให้อารมณ์ฟุ้งซ่าน มุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มที่ (4) วิมังสา หรือ การพิจารณาและตรวจสอบ หมายถึง การใช้ปัญญา

ในการพินิจพิจารณาที่ วางแผน ตรวจสอบผลการทำงาน และปรับปรุงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

5) พรหมวิหาร 4 การนำพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการบริหารการศึกษาจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและนักเรียน รวมถึงการพัฒนาจริยธรรมในตัวนักเรียน ได้แก่ (1) เมตตา ความรัก และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (2) กรุณา ความมีใจเมตตากรุณาต่อผู้อื่น (3) มุทิตา ความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น (4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลางและไม่เอนเอียง การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการจึงเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวิชาการและการพัฒนาทางจริยธรรม เพื่อสร้างบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคมในอนาคต

6) หลักอริยสัจ 4 ได้แก่ (1) ทุกข์ การตระหนักถึงปัญหาและความยากลำบาก (2) สมุทัย การหาสาเหตุของปัญหา (3) นิโรธ การหาวิธีแก้ไขและกำจัดปัญหา (4) มรรค การดำเนินการแก้ไขตามแนวทางที่ถูกต้อง

2. กระบวนการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ

กระบวนการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเป็นการผสมผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับกระบวนการบริหารการศึกษา เพื่อพัฒนานักเรียนทั้งในด้านวิชาการและจริยธรรม กระบวนการนี้เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสอนที่มุ่งเสริมสร้างคุณธรรม และการประเมินผลที่คำนึงถึงพัฒนาการด้านจริยธรรมของนักเรียน ได้แก่

1) การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดีมีผลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาของนักเรียน การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อยบสงบและเหมาะสมกับการเรียนรู้สามารถช่วยเสริมสร้างสมาธิและความสงบในจิตใจของนักเรียน

2) การเรียนการสอนที่เน้นคุณธรรม การนำหลักธรรมมาใช้ในการเรียนการสอน โดยครูสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน และส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน

3) การใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย การใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาและพัฒนาความสามารถทางปัญญาได้อย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการปฏิบัติธรรม เช่น การทำสมาธิและการฝึกฝนคุณธรรม ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

4) การประเมินผลที่เน้นคุณธรรม การประเมินผลไม่ควรเน้นเพียงแต่คะแนนหรือผลการเรียนแต่ควรพิจารณาถึงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้วย การประเมินผลในด้านนี้สามารถทำได้ผ่านการสังเกตพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ

3. ข้อดีของการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ

ข้อดีของการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการมีข้อดีหลายประการ โดยเน้นการพัฒนานักเรียนทั้งในด้านวิชาการและจริยธรรม ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม และสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทั้งปัญญาและคุณธรรม นักเรียนจะเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีจิตใจดีในสังคม ได้แก่

1) การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ผู้เรียนที่ได้รับการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการจะมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและการเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในสังคม

2) การสร้างสังคมที่มีความสุข เมื่อผู้เรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี จะช่วยสร้างสังคมที่มีความสุขและสงบสุข เพราะทุกคนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่น

3) การเสริมสร้างสมาธิและปัญญา การฝึกฝนสมาธิและปัญญาช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้ดีขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม การศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการสอนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีความเข้าใจถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม

พอสรุปได้ว่าการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการเป็นการผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับการบริหารการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนานักเรียนทั้งด้านวิชาการและจริยธรรม หลักธรรมสำคัญได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และอริยสัจ 4 ที่ส่งเสริมวินัย ความรับผิดชอบ สมาธิ การคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจ กระบวนการบริหารประกอบด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี การสอนที่เน้นคุณธรรม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการประเมินผลจากพฤติกรรม การบริหารแนวนี้พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้างบุคคลคุณภาพในอนาคต

วิธีการนำหลักพุทธบูรณาการไปใช้ในสถานศึกษา

การนำหลักพุทธบูรณาการไปใช้ในสถานศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักพุทธบูรณานี้เน้นการปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจและกายภาพ เพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและมีคุณค่าให้นักเรียน รวมถึงสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง นี่คือนิยามบางแนวทางในการนำหลักพุทธบูรณาการไปใช้ในสถานศึกษาสามารถทำผ่านกระบวนการต่างๆ ได้แก่

- 1) การจัดการเรียนการสอนการออกแบบหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาทั้งความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และคุณธรรม โดยให้ครูใช้หลักธรรมในการสอนและเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักเรียน
- 2) การพัฒนาบุคลากรการอบรมและพัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในการใช้หลักพุทธบูรณาการในการทำงาน รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรม
- 3) การบริหารจัดการการวางแผนและดำเนินการบริหารจัดการที่โปร่งใสและยุติธรรม การใช้หลักธรรมในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา รวมถึงการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายในการบริหารจัดการ

ตัวอย่างของการใช้หลักพุทธบูรณาการในสถานศึกษา

การนำหลักพุทธบูรณาการมาใช้ในสถานศึกษาเป็นวิธีการที่สามารถเสริมสร้างการพัฒนาทางจิตใจและสังคมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักพุทธบูรณาการมุ่งเน้นการฝึกสติ การพัฒนาคุณธรรม และการใช้หลักธรรมคำสอนในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีประโยชน์ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเจริญเติบโตของนักเรียน ตัวอย่างของการใช้หลักพุทธบูรณาการในสถานศึกษา ได้แก่

1. การฝึกสติ (Mindfulness Training)

- 1) การนั่งสมาธิประจำวัน โรงเรียนบางแห่งเริ่มต้นวันด้วยการนั่งสมาธิ 5-10 นาที เพื่อช่วยให้นักเรียนสงบจิตใจและเตรียมพร้อมสำหรับการเรียนรู้
- 2) การหายใจอย่างมีสติ การสอนนักเรียนให้หายใจเข้าลึก ๆ และหายใจออกอย่างช้า ๆ เพื่อสร้างความสงบและลดความเครียดระหว่างการเรียน

2. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม (Ethics and Morality Development)

1) กิจกรรมจิตอาสา โรงเรียนจัดกิจกรรมจิตอาสาให้นักเรียนได้มีโอกาสช่วยเหลือชุมชน เช่นการทำความสะอาดวัด หรือการจัดหาของบริจาค

2) การสอนคุณธรรมในบทเรียน ครูสามารถสอดแทรกการสอนคุณธรรม เช่น ความมีน้ำใจและการเคารพผู้อื่นในบทเรียนต่าง ๆ

3. การนำหลักธรรมคำสอนมาใช้ (Application of Dhamma Principles)

1) การสอนเรื่องอริยสัจ 4 การสอนให้นักเรียนเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหตามหลักอริยสัจ 4 (ความจริง 4 ประการ)

2) การใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 การสอนให้นักเรียนใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในการพัฒนาตนเองและการดำเนินชีวิตประจำวัน

4. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (Creating a Supportive Environment)

1) การจัดห้องเรียนที่เงียบสงบและเป็นระเบียบ: เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีสมาธิและการพักผ่อนอย่างเหมาะสม: เช่น การจัดเวลาสำหรับการนั่งสมาธิหรือการเดินจงกรมในช่วงเวลาพัก

5. การสนับสนุนและให้คำปรึกษา (Support and Counseling)

1) การให้คำปรึกษาแบบพุทธรูปธรรมการ: ครูหรือผู้ให้คำปรึกษาสามารถใช้หลักธรรมคำสอนในการให้คำแนะนำและการช่วยเหลือนักเรียน

2) การจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี: การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างนักเรียน

การนำหลักพุทธรูปธรรมการไปใช้ในสถานศึกษา ไม่เพียงแต่จะช่วยให้เด็กนักเรียนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและทักษะในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

ข้อดีและข้อจำกัดของการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธรูปธรรมการ

1) ข้อดีการพัฒนาคุณธรรม การเน้นคุณธรรมและจริยธรรมช่วยสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพและมีจิตใจที่ดีการแก้ไขปัญหา การใช้หลักอริยสัจ 4 ช่วยในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบการทำงานร่วมกัน การมีความเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ข้อจำกัดความเข้าใจในหลักธรรม บางครั้งการนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารอาจต้องการความเข้าใจที่ลึกซึ้งและการฝึกฝนการปรับตัว การปรับใช้หลักพุทธบูรณาการในสถานศึกษาที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างอาจต้องการการปรับตัวและการเรียนรู้เพิ่มเติม

สรุป

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ เป็นการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการบริหารการศึกษาที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารการศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนางานการศึกษาในทุกด้านอย่างมีคุณภาพและมีคุณธรรม บทความนี้ได้เน้นการนำเอาหลักคำสอนและปรัชญาของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการการศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสมดุลทั้งในด้านวิชาการและจิตใจ แนวทางนี้เน้นการเจริญสติและสมาธิ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเชื่อมั่น และลดความเครียดของนักเรียน รวมถึงการปฏิบัติธรรมที่เน้นการนำศีล สมาธิ และปัญญามาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยในการพัฒนาความคิดและการตัดสินใจที่มีคุณธรรม ทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุข บทความได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับพุทธบูรณาการ วิธีการนำหลักพุทธบูรณาการไปใช้ในสถานศึกษา ตัวอย่างของการใช้หลักพุทธบูรณาการในสถานศึกษา และข้อดีและข้อจำกัดของการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ

โดยได้รับองค์ความรู้จากบทความนี้คือ ได้แนวคิดในการนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างวิชาการและหลักธรรมเพื่อสร้างสังคมที่มีความสุขและสันติสุข ทั้งยังเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญทั้งในด้านจิตใจและปัญญา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). คู่มือการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

เกษม วัฒนชัย. (2546). ธรรมนูญกับบทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.
กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.

(2550). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการ
พัฒนาองค์กร. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญา
ของเศรษฐกิจ.

จันทร์หา อิ่มในบุญ. (2559). “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิ
บาลของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูผู้สอน สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17”. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ธีระ รุญเจริญ. (2562). ทิศทางการจัดการศึกษาเรียนรู้สู่การศึกษา 4.0 ในยุคดิจิทัล. ในรวม
บทความการบริหารการศึกษากับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษาในยุคดิจิทัล
ชุดที่ 1. อุบลราชธานี : วิทยาการพิมพ์ 1973.

นิรชา อภิชาติ และวรภฤต เกื่อนช้าง. (2565). การบริหารสถานศึกษาสู่ความยั่งยืนตามหลัก
พุทธธรรม. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 10 (2), 76.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์
ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์. (2553). วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ชยรัตน์. (2558). การบริหารการศึกษา. วารสารมหาวิทยาลัยมหาม
กุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4 (2), 320 - 325.

พระมหาวิระ ธมมเตโช (ภัทรกรินทร์) และคณะ, (2564), การพัฒนาระบบการบริหาร
สถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี.
วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 8 (1), 300.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.
(พิมพ์ครั้งที่ 40). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ท
แอนด์โฮม จำกัด.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไข
เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.

อรุณี ทองนพคุณ. (2558). “การศึกษบทบาทการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่”. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.